Ümumi məlumat	**Fənnin adı, kodu və kreditlərin sayı**	HIST 107, Köməkçi tarixi fənlər, 6 AKTS
	Departament	Tarix və Arxeologiya departamenti
	Proqram (bakalavr, magistr)	Bakalavr
	Tədris semestri	2025/2026-cı tədris ilinin yaz semestri
	Fənni tədris edən müəllim (lər)	Yaqub Məmmədov
	E-mail:	yagub.mammadov@khazar.org
	Telefon:	
	Mühazirə otağı/Cədvəl	
	Məsləhət saatları	**Müəllimin təyin etdiyi vaxtda**
Prerekvizitlər	**Yoxdur**	
Tədris dili	**Azərbaycan dili**	
Fənnin növü (məcburi, seçmə)	**Məcburi**	
Dərsliklər və əlavə ədəbiyyat	**Əsas:** 1. Mühazirə mətnləri və video təqdimatlar 2. Məmmədov K. Antropologiyanın əsasları. Bakı. 2010. 3. Özbudun S, Uysal G. 50 soruda Antropoloji. İstanbul: Berdan, 2019, – 231 s. 4. Bakırcı M.Ç. 50 soruda evrim. – İstanbul: Berdan, 2020, – 285 s. 5. Хасанова, Г. Б. Антропология, Москва: Кнорус, – 2007. – 232 с. 6. Arazova R. və Dostiyev T. Köməkçi Tarixi fənlər. Bakı. 2001. 7. Pirquliyeva Q. Numizmatikanın əsasları. Bakı. 2009 8. Piriyev V. Azərbaycanın Tarixi-Siyasi coğrafiyası. Bakı. 2006. 9. Əhmədov T. Azərbaycan toponimiyasının əsasları. Bakı. 1997. 10. Əhmədov S., Məmmədov V. Azərbaycan Respublikasının Dövlət Bayrağı. Bakı, 2010. 11. Rəcəbli.Ə. Azərbaycan sikkələri. Bakı, 2012 12. Seyidov A., Quliyev A., Rzayev R. Azərbaycan tarixi numizmatika materiallar əsasında.Bakı, 2017 13. Şükürov K., Azərbaycan tarixi. Üç hissədə. I hissə. Elmi-nəzəri və praktik problemləri.Bakı, 2004. **Əlavə:** 14. Мешадиханум Неймат.Корпус эпиграфических памятников Азербайджана. Том 1-4.Баку. 1997-2014 15. Tim White, Michael Black, Pieter Folkens. Human Osteology. Berkeley 2011 16. Хомутов А. Б. Антропология. Ростов н/Д:. 2004 17. Раджабли А. Нумизматика Азербайджана. Баку. 1997 18. Yusifov Y. Kərimov S. Toponimikanın əsasları. Bakı 1987. 19. Рогинский Я. Я., Левин М.Г. Антропология. Учебное пособие. Москва. 1978. 20. Qurbanov A. Damğalar, rəmzlər... mənimsəmələr. Bakı 2014. 21. Şükürov K. Azərbaycan əhalisi: Öyrənilməsi tarixi və qaynaqları (qədim zamanlardanmüasir dövrədək). Bakı, 2004. 22. Tahirli S. Qanimizin səsi. Bakı, 2013. 23. Məmmədov Y. Hominoidin meydana gəlməsi və yayilmasi sistemində Cənubi Qafqazin yeri: Dryopithecus gardziensis // Gənc Alimlərin Əsərləri, 2015, № , s. 225 –232 24. Məmmədov Y. Hominidin təkamülü və Homo nəslinin meydana çıxması. //AzərbaycanArxeologiyası, Cild 19. N1, 2016. Səh. 9-22 25. Sahlins, M. Taş Devri Ekonomisi, 2010, BGST, Yayınları. 26. Azərbaycan Tarixi Atlası, Bakı 2007 və 2018 *Hər mövzu üzrə əlavə ədəbiyyat dərs zamanı tövsiyyə olunacaq.	

Kursun vebsaytı	www.history.az www.tarix.az www.preslib.az www.evrimagaci.org www.antropogenez.ru		
Kursun təsviri	“Köməkçi tarix fənnləri” Azərbaycan Respublikasının ali tarix təhsili sistemində tədris olunan zəruri fənnlərdəndir. Fənnin tədrisini zəruri edən əsas amillər insanlıq tarixinin və onun maddi-mədəni irsinin öyrənilməsinə yeni fənnlərarası baxışın tətbiqi və elmi texniki tərəqqi dövrünün tələblərinə uyğun yeni üsul və metodların müxtəlif tarix elmlərinə sirayət etməsilə bəşəriyyətin tarixi inkişafının qanunauyğunluqlarını tətbiqi üçün müasir elmi tədqiqatın üstün cəhətlərinin öyrədilməsi, müasir cəmiyyətin və sivilizasiyanın yaranmasının, inkişafının səbəblərinin araşdırılmasında fərqli elm və fənnlərin qarşılıqlı rolunun üzə çıxarılmasıdır.		
Kursun məqsədləri	✓ Kursun məqsədi tələbələrə Köməkçi Tarixi Fənlərin mahiyyətini, metodlarını və tətbiq sahələrini öyrətmək, tarixi mənbələrin elmi tədqiqi üçün zəruri bacarıqları formalaşdırmaqdır. ✓ Tələbələrə tarixi sənədlərin təsnifatı, xronoloji ardıcıllığın qurulması və mədəniyyət nümunələrinin (pul, yazı, epiqrafik abidələr) təhlili üzrə praktik biliklər vermək. ✓ Azərbaycan və dünya tarixinin öyrənilməsində köməkçi tarixi fənlərin rolunu göstərmək, tələbələrdə tarixi irsə elmi yanaşma və tədqiqat mədəniyyəti formalaşdırmaq. ✓ Tələbələrə insanın mənşəyi, mədəniyyətlərin müxtəlifliyi və sosial institutların tarixi inkişafını müqayisəli şəkildə təhlil etmək bacarığı aşılamaq.		
Tədris nəticələri	**Fənnin ümumi tədrisi prosesində tələbələrdə:** • Bəşəriyyətin və onun maddi-mədəniyyətinin özünəməxsusluğu araşdırılacaqdır; • İnsan sivilizasiyanın mənşəyi elmi əsasda öyrəniləcəkdir; • İnsan cəmiyyətinin və mədəniyyətinin yaranması, tarixi inkişaf xüsusiyyətləri öyreniləcək; • İnsanlığın yaranışından müasir dövrə kimi mövcud tarixinin ən önəmli hadisələri haqqında tam təsəvvür formalaşacaqdır.		
Tədris metodları	**Mühazirə**	**X**	
	Qrup müzakirəsi	**X**	
	Praktiki tapşırıqlar	**X**	
	Praktiki məsələnin təhlili	**X**	
	Digər	**X**	
Qiymətləndirmə	**Komponentləri**	**Tarix/son müddət**	**Faiz (%), bal**
	Aralıq imtahanı	**Aprel**	**30 bal**
	Davamiyyət	**Semestr ərzində**	**5**
	Yazı işi/Esse	**Fevralın son həftəsi** **Mayın ilk həftəsi**	**10 bal**
	Aktivlik	**Semestr ərzində**	**10 bal**
	Yoxlama (quiz)	**Aralıq imtahanı öncəsi** **Final imtahanı öncəsi**	**10 bal** **(5-5 bal)**
	Final imtahanı	**İyun**	**35 bal**
	Yekun		**100 bal**

Qaydalar (Tədris siyasəti və davranış)	**Aktivlik** Tam aktivlik balı dərslərdə, diskussiyalarda, prezentasiyalarda və elmi məşğələlərdə fəal iştirak edən tələbələrə verilir. **Davamiyyət** Tələbələrin bütün dərslərdə iştirakı vacibdir. Tələbə müəyyən üzürlü səbəblərdən (xəstəlik, ailə vəziyyəti və s.) dərslərdə iştirak edə bilmirsə, o zaman bu haqda fakültə dekanlığına məlumat təqdim etməlidir. Fənn üzrə ümumi dərs saatlarının 25 faizindən çoxunda iştirak etməyən tələbə imtahana buraxılmır. **Yoxlama işi** Kurs boyu iki yoxlama yazı keçirilməsi nəzərdə tutulur. Birinci yazı aralıq imtahanı öncəsi, ikincisi yekun imtahan qabağı. Hər yoxlama işi 5 bal ilə qiymətləndirilir. Yoxlama işində iştirak etməyən tələbə qeyri-müvəffəq qiymət alır. Əgər tələbə üzürlü səbəbdən yoxlama işində iştirak edə bilməmiş və bu haqda dekanlığa məlumat vermişsə, o zaman həmin tələbə yoxlama işini növbəti həftə yaza bilər. **Yazı işi/Esse** Təbiət tarixi muzeyinə və Numizmatika muzeynə ekskursiya əsasında esse tərtibi **Qeyd:** Plagiat halları qəti qadağandır! Sərbəst işlə əlaqədar bütün tapşırıqların qısa təsviri, təqdim olunma şərtləri, vaxtı və qiymətləndirmə üsulu dəqiq göstərilir. Eləcə də, bu tapşırıq müəllim tərəfindən başqa praktiki tapşırıqla əvəzlənə və yadəyişdirilə bilər. **İmtahanlar** Aralıq imtahanı (imtahanın keçirilməsi forması-yazılı, test və açıq suallar) fevral və mart aylarında keçirilən dərsləri (1-14 mövzular) əhatə edir. Final imtahanı (imtahanın keçirilməsi forması-yazılı, test və açıq suallar) aprel və may aylarında keçirilən dərsləri (15-32) əhatə edir. Aralıq və yekun imtahanının mövzuları tələbələrə imtahandan əvvəl verilir. Aralıq imtahanının sualları yekun imtahanında təkrarlanmır. **İmtahan qaydalarının pozuntuları** Aralıq və yekun imtahanları vaxtı tələbə tərəfindən imtahanın gedişinin pozulması, imtahanda istifadəsinə yol verilməyən əlavə vəsaitlərdən (kitab, konspekt-dəftər, mövzunun yazıldığı vərəq, telefon, diktofon, mikrodinləyici qurğu və s.) istifadə edilməsi və köçürmə qadağandır. Bu qaydaya əməl etməyən tələbə imtahan zalından çıxarılır, onun imtahan işi ləğv olunur və tələbə 0 (sıfır) qiymətlə imtahandan kənarlaşdırılır. **Fənni bitirmək qaydası** Universitetin qaydalarına uyğun olaraq kursu bitirmək üçün ümumi müvəffəqiyyət faizi 60 və daha çox hesab edilir. Kəsiri olan tələbə bu fənni növbəti semestr və ya növbəti il təkrarən götürə bilər. **Tələbənin davranış qaydaları** Dərs zamanı dərs prosesini pozmaq və qeyri-etik hərəkətlər etmək, yersiz və icazəsiz müzakirələr aparmaq, mobil telefondan, dinləyici qurğu və radiodan istifadə etmək, həmin dərsə aid olmayan digər fəaliyyətlə (kitab oxumaq, yazmaq, şəkil çəkmək və s.) məşğul olmaq qadağandır. **Dərsə gecikmələr və ya digər dərs pozuntuları** Dərsə 10 dəqiqədən artıq gecikən tələbəyə qayib yazılır. Buna baxmayaraq, tələbə dərsdə iştirak edə bilər.

Cədvəl (dəyişdirilə bilər)

Həftə	Tarix (planlaşdırılmış) saatlar	Fənnin mövzuları Birinci hissə (Arxeologiya)	Dərslik/ Tapşırıqlar

1.		*Fənnlə və sillabusla ümumi tanışlıq*. **Mövzu 1.** Antropologiya nəyi öyrənir? Antropolopologiya bir elm kimi formalaşma tarixi və alt-fənləri.	2 – s. 3-16, 3 – s.19 -33; 5 – s.5 mühazirə mətni.
		Mövzu 2. Bioloji antropologiya və alt sahələri.	
2.		**Mövzu 3.** Primatologiya.	4 – s. 15-257 mühazirə mətni
		Mövzu 4. İnsan təkamülünü əsas mərhələləri və mexanizimləri.	
3.		**Mövzu 5.** Paleodemoqrafiya.	2 -s. 50-53, mühazirə mətni
		Mövzu 6. Homo sapiensin formalaşması **(yazılı məşğələ mövzusu)**	
4.		**Mövzu 7.** Antropoloji qazıntı üsulları və texnikaları. Skletlerdə yaş və cinsiyyət təyini.	2-s.53-57, 2-s. 61-64 mühazirə mətni
		Mövzu 8. Ədli antropologiya.	
5.		**Mövzu 9.** Paleopatologiya.	2-s.64-68, 2 – s. 75-120 mühazirə mətni
		Mövzu 10. İqtisadi, sosial-mədəni antropologiya.	
Mövzu 11. Yoxlama (quiz).			
6.		**Mövzu 12.** Siyasi, Din, Linqivistik antropologiya	2-s123-199, mühazirə mətni
7.		**Mövzu 13.** Etnik Antropologiya (İrqşünaslıq). İnsan populyasiyası və etnoslar. Antropoloji tip və müasir Azərbaycan əhalisinin antropoloji tərkibi.	2 -s 62-117, mühazirə mətni
		Mövzu 14. İbtidai incəsənət nümunələri və üst paleolit inceəsənəti (şifahi məşğələ)	
8.		**Mövzu 15.** Köməkçi tarix fənləri anlayışı, elmin düşüncənin mahiyyəti, humanitar elmlərin tərifi, predmeti, tədqiqat obyekti və vəzifələri.	6 – s.3-6, 13-s.24-26, mühazirə mətni
Mövzu 16. ARALIQ İMTAHANI			
9.		**Mövzu 17.** ***Təqdimat:*** Təbiət tarixi muzeyinə səfər əsasında.	
		Mövzu 18. Xronologiya elmi və tarix elmlərində onun yeri. Mütləq və Nisbi xronologiya. Vaxt və təqvim. Sinxronologiya. Astronomiya, bürclər və ulduz xəritələri. Göy cisimlərinin və Yerin hərəkəti. Coğrafi tsikliklər və geoxronologiya.	7, s. 60, mühazirə mətni
10.		**Mövzu 19.** Təqvim və xronologiya **(yazılı məşğələ mövzusu)**	
		Mövzu 20. Numizmatika elmi. Pul və pul dövriyyəsi. Sikkə zərbi və zərbxanalar. Pul, marka, möhür və döş nüşanları tarxi mənbə kimi. Sfraqistika və digər köməkçi elmlər	6-s. 115-169, mühazirə mətni
11.		**Mövzu 21.** Azərbaycan numizmatikası, onun tarixi inkişafı və dövlətçilik əhəmiyyəti. (Şifahi məşğələ mövzusu)	

		Mövzu 22. Tarixi coğrafiya. Coğrafiyanın inkişaf tarixi və tarix elminin inkişafındakı rolu. Böyük Coğrafi kəşflər"in elmlərin inkişafına təsiri. Demoqrafiya və Ekologiyanın tarixi araşdırmalarda əhəmiyyəti.	Mühazirə mətni
12.		**Mövzu 23.** Azərbaycanın tarixi-coğrafiyasının inkişaf mərhələləri. Azərbaycan əhalisi və onun öyrənilməsi. Diyarşünaslıq və Vətən tarixi. Azərbaycanın tarixi-coğrafiyası və toponimikası (Şifahi məşğələ mövzusu)	
		Mövzu 24. Onomastika və Toponimika elml Etimologiya vəterminologiya.Tarixi coğrafi adlar və onların siyasi-ideoloji aspektləri.	Mühazirə mətni
13.		**Mövzu 25.** Azərbaycanın toponomik fonu. Yer adları tarixi mənbə kimi. Tarixi Azərbaycan və onun yerladlarının mənşəyi. Etno-sosioloji çərçivədə assimilyasiya və dissimilyasiya hadisələri.	Mühazirə mətni
		Mövzu 26. Tarixi metrologiya. Qədim ölçü və çəki sistemləri.Metrik sistem və onun əhəmiyyəti. Dünyanın digər ölkələrinin ölçü sistemləri. Azərbaycanın xalq ölçüləri və onların öyrənilməsi.	Mühazirə mətni
14.		**Mövzu 27.** Paleoqrafiya elmi və onun tarixi. Epiqrafika elmi və Mətnşünaslıq. Yazı, onun yaranması, inişafı və əhəmiyyəti. Yazı növləri və əlifba.. Kitab, kitab çapı və kitabxanalar. Diplomatika vəbiblioqrafiya tarixin köməkçi sahələri kimi. Fililogiya və linqivistikanın keçmişi araşdırmada əhəmiyyəti. Qlottogenez və morfologiya. Yazılı qaynaqlar və mənbəşünaslıq. Tarixin tarixi və tarixi araşdırma üsulları. Tarixşünaslıq.	6 – s. 60-115, mühazirə mətni
Mövzu 28. Yoxlama (quiz).			
15.		**Mövzu 29.** Heraldika və onunla bağlı köməkçi elmlər. Azərbaycanın dövlətçilik rəmzləri və atributları, onların təşəkkülü və təkamülü tarixi.	Mühazirə mətni
Mövzu 30. Məsləhət saatı			
FİNAL İMTAHANI			